

prospeccions en el cau del duc d'ullà

per
JOSEP VERT

SITUACIÓ I CONFIGURACIÓ

El Massís de Montgrí ocupa el centre de la plana de l'Empordà Mitjà, a manera d'illa entre els dos rius, Fluvià i Ter. És un immens tòmbol calcari, la cota del qual assoleix cent metres sobre el nivell del mar. Circunden aquesta messeta, valls, torrenteres i pujols, i pel costat de la mar Mediterrània falles i penya-segats que amb les petites cales i illots que emergeixen prop d'aquells han contribuït a la formació d'aquesta costa feréstega, insòspita i salvatge.

Aquell caràcter càrstic del contorn ha contribuït que en els seus vessants calcaris i en els espadats de les falles es formessin grans esquerdes a manera de refugis i coves i que la veu popular ha emprat en anomenar-los CAUS.

A la muntanya de ponent, de les tres que emergeixen pel costat de migdia, la que ha pres el nom del poble d'Ullà, que recolza en el seu faldar s'hi obre un cau a manera d'un gran embut on les aigües en el transcurs dels mil·lenis recobriren les seves parets d'estalagmites i estalactites amb gruixudes concrecions calcàries.

És situat a la cota de uns dos-cents cinquanta metres, encarat a migdia i resguardat dels vents del nord. Una petita terrassa es va formar al nivell de l'entrada i pel costat de ponent, i enfront d'aquesta s'hi aixeca una talaia calcària a manera de guaita des de la qual es pot albirar tota la plana del baix Ter. En el flanc d'aquesta s'hi han format les dues tarteres que aquí anomenen «pedrigolets», i que s'esllavissen fins al faldar de la muntanya prop dels olivars.

Des del Coll de Santa Caterina un corriol entre les pedres i les mates de garrigues porta al cim de la Muntanya d'Ullà, on pel costat de migdia, a uns cinquanta metres de davallada, es troba la cavitat esmentada.

En èpoques geològiques formaria aquest Cau un embut molt més gran amb una àmplia i sortida visera, la qual cobriria tota la zona que forma la pendent d'entrada i que es troba des-sota de la seva boca actual. Les estalagmites i les grans concrecions calcàries que es troben incrustades entre les pedres d'aquesta pendent ens confirmen, ja que en enderrocar-se aquella visera part d'aquelles pedres i estalactites del seu sostre caurien entre les estalagmites i amb el temps se soldaren entre elles. La resta fou precipitada pel pedrigolet de sota del cau.

Durant les grans pluges i en especial en els períodes de les glaciacions, les aigües que es filtren per les esquerdes contribuirien a formar-se aquest conglomera-t rocós i d'estalagmita que ha recobert el que anomenem SUBSÒL, el qual va del començament de la pendent de l'exterior fins al fons de l'interior del Cau.

Actualment i en temps de pluja hem comprovat en quina abundància les aigües es filtren per l'interior, en les seves parets amb el seu escorriment fins al pis per les esquerdes i raconades i hem constatat la facilitat amb què es forma la crosta de carbonat de calç.

L'enderroc de la visera podria haver-se efectuat molt abans del seu habitatge, ja que la majoria de peces del paleolític inferior les vàrem trobar per damunt d'aquests estrats i entremig de les estalagmites de la seva pendent, si bé no podem mantenir-nos en aquesta suposició per existir aquest subsòl expressat, el qual no ha estat mai excavat i podria ésser possible de trobar-hi en aquell un habitatge amb indústria molt més vella que la que nosaltres vàrem recollir.

En desprendre's part d'aquell sostre, a l'interior es va formar una xemena central les grans pedres de la qual despreses varen quedar en el centre del cau i assentades sobre el subsòl. Foren aquestes que amb el temps, amb les terres acumulades per l'erosió barrejades amb les llaques, restes de fauna allí dipositades per aquells pobladors, amalgam tot el conjunt amb les concrecions calcàries varen contribuir a la formació d'aquesta gran bretxa ossosa i que en el seu centre queda suspesa i soldada a les parets de llevant i que ha tapat en part l'entrada a l'interior del cubícul.

Al contrari del Cau del Duc de Torroella que té el seu sòl inclinat cap a l'exterior i que va facilitar el buidament d'aquell per les aigües, el d'Ullà que ens ocupa el té en sentit interior que en retenir els materials en un dur aglomerat fa difícil la seva excavació i amb gros perill de malmetre'ls en cas de fer-se precipitadament.

Tots els treballs que es varen realitzar fins avui foren de recerca, neteja de l'interior, tria i garbellat de les terres de l'exterior que en les excavacions dels anys vint foren dipositades a fora del Cau, la neteja fins a fons de les estalagmites de l'exterior, de les pedres allí dipositades procedents de la visera caiguda i en especial per poder eixecar els plànols corresponents per al seu estudi i configuració.

Els materials lítics i fauna que s'hi van recollir permeteren d'ampliar el coneixement de les diferents cultures del jaciment prehistòric que refen el seu estatge en el transcurs dels mil·lennis passats.

Història

L'any 1922, el jove professor de Prehistòria, Lluís Pericot, vinculat amb la vila de Torroella de Montgrí, juntament amb Maties Pallarés, emi-

nent investigador, foren designats per l'Institut d'Estudis Catalans per efectuar les primeres exploracions arqueològiques en aquestes muntanyes (1).

Començaren pel Cau del Duc de Torroella en què recolliren abundant material lític corresponent al paleolític inferior i llavors els estudis i comparacions portades a cap pel Professor Schulten es determinaren com a «asturienses».

Estengueren les exploracions al Cau del Duc d'Ullà i amb personal llogat a Torroella efectuaven la neteja i garbellat de les terres que retiraven de l'interior i que acumulaven al defora i per la pendent exterior.

La recerca que va fer-hi estava encaminada pels materials de pertinença del paleolític superior i neolític, ja que els quarços i quarsites trobades i que recolliren exposaren el seu paral·lel amb les peces del Cau de Torroella que havien separat dies anteriors. Són pocs els detalls que respecte al paleolític inferior del Cau d'Ullà fan referència en les seves publicacions dels treballs portats a cap i esmentant com a important destacada la indústria i mobiliari trobada, pertanyent al neolític i calcolític (2).

Ja l'any 1917, el Sr. Rosell i Vila havia visitat el Cau del Duc de Torroella i senyalava el possible habitatge prehistòric. Per aquelles dates, el jove Pericot començava algunes prospeccions als caus de Torroella, Tossal Gros i d'altres probables jaciments arqueològics.

Allunyat el Prof. Pericot de Torroella, ningú més no es preocupà del Cau del Duc d'Ullà. Algunes visites esporàdiques en pla de curiositat es porten a cap, però l'apartat i accidentat del lloc porta la paralització total de les prospeccions amb el silenci més absolut.

Passats molts anys, a la monografia sobre el PALEOLÍTICO MEDIO EN CATALUÑA, que publicaren conjuntament els Professors E. Ripoll i H. de Lumley, l'any 1965, respecte al Cau del Duc d'Ullà recullen tan sols el que va publicar el Prof. Pericot, si bé amplien la descripció de la fauna amb EQUUS CABALLUS, CERVUS s.p., CAPRA s.p., URSUS ACTOS i SUS s. p.

(1) Pericot García, L., «Els Jaciments Asturians del Montgrí - Annals de l'Int. d'Est. Cat. anys 1921-1926, pàg. 27-39.

(2) El prof. Pericot va exposar les troballes pertanyents al neolític en diferents publicacions. La primera fou «Cuevas Sepulcrales del Montgrí», Ampurias, vol. I-1939.

cau del duc

Treballs de planimetria al Cau del Duc d'Ullà. Setmana Santa de 1977.

Suposem que aquesta ampliació de la fauna, que no trobem a les publicacions del Sr. Pericot sobre Ullà, fou recollida en les excavacions de l'any 1922 i dipositades en el seu dia en el Museu Arqueològic de Barcelona. Pericot manifesta que les troballes d'Ullà són anàlogues al Cau de Torroella es refereix al material lític i d'ós. Els Profs. Ripoll i de Lumley, en el seu treball, recullen aquells materials ossosos i els donen a conèixer. És important aquesta fauna que contribueix a ampliar la llista d'aquells que teníem catalogats.

Intervenció del Centre d'Estudis del Montgrí

La publicació de la monografia dels professors Ripoll i de Lumley pel fet de posar de manifest les cultures del paleolític mitjà així com les anàlisis comparatives entre diferents jaciments, va despertar entre els estudiosos gironins una preocupació inusitada.

Josep Canal, de Girona, havia començat les prospeccions al Puig d'en Roca i F. Riuró havia donat a conèixer els materials lítics, tallats, que en les seves prospeccions havia trobat.

Posat amb contacte amb el professor de Lumley, Canal continua amb els seus estudis sobre el paleolític i les peces per ell trobades, entenent que els materials del Montgrí poden contribuir en un paper important en relació amb aquestes cultures. Convenen amb Josep Vert estendre les prospeccions als Caus del Montgrí. Més tard s'incorporaran Enric Jiménez, Xavier Puig i Eudald Carbonell.

Fins al mes de Desembre de l'any 1974 no es comença la neteja i garbellat de les terres de l'exterior del Cau i que és a càrrec dels components torroellencs del Centre d'Estudis del Montgrí.

Aprofitant dies de festa, caps de setmana i excursions esporàdiques, s'hi fan unes campanyes que varen perdurar fins al mes de juny de 1977, en què Carbonell amb el seu equip efectua durant els dies de Setmana Santa d'aquell any, la primera prospecció dintre el Cau per conèixer millor la seva estructura geològica i determinar un millor coneixement de la breixa ossosa.

Més tard s'efectua la medició i planimetria sota la direcció del topògraf torroellenc Josep Pascual, membre del Centre i amb els compo-

nents restants del mateix centre. Jordi Estévez cuida de l'estudi i classificació de la fauna, i Joan Torró de la corresponent a dentaris i fragments d'ossos humans que en el transcurs de la recerca es recolliren.

El resultat de tots aquests treballs efectuats en les diferents campanyes i la tasca realitzada fins a la data és la que exposem a continuació.

Iniciació a les prospeccions

Amb diferents prospeccions i recerques en el Cau del Duc de Torroella, fetes conjuntament pels grups d'Associació Arqueològica de Girona i Centre d'Estudis del Montgrí, en les quals es recollia abundant material lític, va proposar-se d'ampliar aquelles al Cau del Duc d'Ullà, per quant un estudi comparatiu dels materials que en aquest últim es poguessin trobar ens donaria un millor coneixement de l'hàbitat en el paleolític inferior i en ambdós Caus. La descripció dels materials trobats en el d'Ullà que ens donava el professor Pericot relatiu al paleolític són tan breus que ens cal confessar que per la nostra part dubtàvem d'iniciar-hi un tempteig en aquest sentit per considerar-lo un treball estèril.

Feia molts anys que no havíem visitat el Cau d'Ullà, el seu emplaçament apartat i el feixuc accés ens portava a posposar aquell tempteig i decantar-nos pel Cau de Torroella, de resultats més positius i de més fàcil accés.

El 15 de desembre de 1974, efectuem una visita prèvia per a poder determinar sobre els treballs que cal emprar, ja que com diem anteriorment portàvem molts anys sense visitar-lo.

En aquesta data són components del grup, Àlvar Geli, Joan Falgàs, Josep Vert i Caterina Massaguer.

Les terres considerades procedents de l'interior i acumulades a l'entrada del Cau i sobre la pendent formen un munt considerable que amb la garriga i el coscoll componen un nucli vegetal de gran extensió i en tota la pendent, ja que havien arrelat de tal manera i donat el caràcter fèrtil de les terres que ens impedié de determinar la configuració no solament d'aquella pendent, sinó també de la terrassa o camí inferior; aquest més tard, es determinaria com una plataforma calcària.

El pas o accés era difícil i l'acumulació de pedres i estalactites trossegades dificultava més aquell. Més endavant descobrirem que l'accés al Cau davallant pel cim de la muntanya d'Ullà era més còmode i factible.

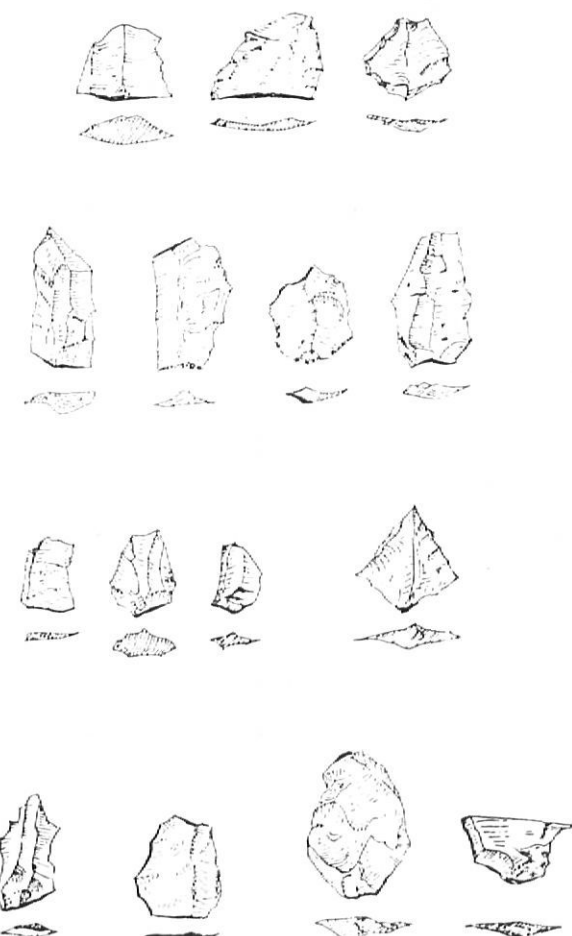
L'interior presentava un sòl recobert de brossa, terres arrastrades pel vent i el pou de la bretxa central quasi cegat per garrigues i llenya

acumulades, segurament pels pastors i caçadors, així com restes de fogueres. Grans pedres tirades de l'exterior, lasques despreses del sostre i eixams de milions de petites mosques ens impedien l'entrada cap al fons de la galeria.

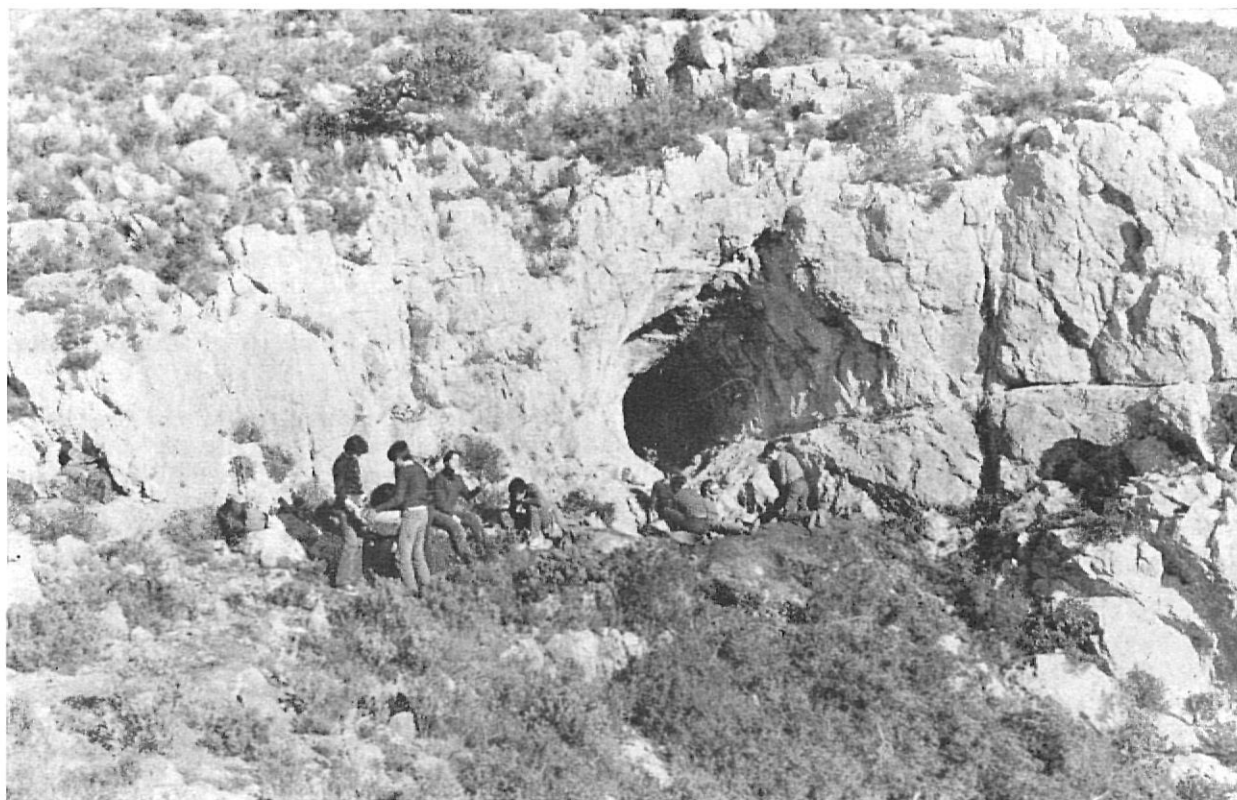
Aquell conjunt que presentava era per desanimar-nos davant l'immens treball a realitzar, començant pel desbrossament exterior i la neteja del Cau.

Trobàrem nombrosos fragments de la bretxa ossosa i que corresponien al primer escaló de l'entrada escampats en aquell, recollint-se, ja que contenien diferents esclats de quars i fragments d'os. Entre les terres de l'exterior vàrem recollir un petit ganivet de sílex neolític de 45 mm. de llargada, juntament amb dues puntes de quarsita amb bulb i taló, com també dues lasques levallois de quars, a manera de ganivet.

Tots aquests materials de cultures tan dispers ens donaren coneixement de la barreja de les terres ja en períodes molt anteriors, que l'ex-

Puntes lasques i fragments diversos procedents del Cau del Duc d'Ullà.

El Cau del Duc d'Ullà.

cavació de Pallarès-Pericot va corroborar que a l'època neolítica fou trencada la bretxa interior per a procedir-hi els enterraments, per tant les terres que ells varen extreure ja foren remogudes i és molt probable que igualment ho fossin part de les del fons o sia les corresponents al paleolític inferior.

En recercar entre les terres posteriors procedents dels Cau, comprovàrem que les negrenques, les superiors, pertanyien a l'estrat més inferior de l'interior del Cau i per tant les últimes que es varen treure, i seguint la superposició de les terres segons el seu color com en especial les que trobàvem que havien estat garbellades, ens donaren la formació dels nivells primitius i per tant invertits de la forma que nosaltres les trobàvem.

Les de color vermell formarien una capa de sedimentacions argiloses que en èpoques de grans pluges foren dipositades sobre les negres pertanyents al paleolític inferior. En el transcurs de la neteja del corredor del fons sobre aquesta sedimentació argilosa, aparegueren alguns fragments ossosos a manera de punxons i una important peça d'un bòvid.

Seguien les terres que varen pertànyer al post-paleolític entre les roques de la pendent exterior, o sia per sota d'aquests túmuls i al final, sobre la pedra, aquelles terres procedents de les erosions que perduraren en els segles sobre les capes prehistòriques i formaven els nivells del pis modern.

El 22 del mateix mes de desembre va efectuar-se una segona neteja i triat de les terres de l'exterior i es recollí una magnífica punta de fletxa neolítica fragmentada i carent del peduncle, de 28 mm. de llargada, una altra més senzilla de 25 mm., un petit ganivet de sílex fragmentat de 30 mm., un útil en forma de punxó d'os i una lasca levallois de quarsita.

Fins el 15 d'agost de l'any següent, 1975, no varen ésser continuats els treballs de neteja. En aquesta interval es va dedicar el temps a les recerques al Cau del Duc de Torroella. Incorporat Xavier Puig al Centre d'Estudis del Montgrí, ens va acompanyar en totes les prospeccions i es formaren dos grups, un ocupava la tasca del garbellat i l'altre de la neteja i trasllat de terres a la plataforma de ponent per fer més fàcil el treball. El 31 d'aquell mes es tornen a interrompre els treballs que no s'emprengueren fins al 27 de desembre.

Va transcórrer prop d'un any sense efectuar-se cap altra activitat, i en una visita conjunta, Josep Canal, Enric Jiménez, Xavier Puig, Joan Falgàs i Josep Vert, convingueren en la necessitat d'acabar aquella tasca; desbrossar els matolls, acabar el garbellat de les terres i la recerca en els resquicis de les estalagmites de la pendent inferior de la part de fora i la neteja completa de l'interior, però sense tocar la bretxa i el subsòl. Una vegada acabada aquella es procediria a aixecar els plànols corresponents i obtenir un coneixement general de la configuració del Cau.

El novembre del 1976 va incorporar-s'hi un grup d'estudiants del Col·legi Guillem de Montgrí, de Torroella, i es va començar una nova campanya que perduraria en diferents dies fins a la total neteja projectada.

Aprofitant els caps de setmana per a pujar al Cau i fins a 12 de març del 1977, pot dir-se que el treball fou ingent; fou desbrossada tota la pendent amb la separació de les roques sobreposades i caigudes de la visera, neteja de racons i esquerdes a la recerca de peces i amb el consegüent barbellat de les terres. A l'interior es netegen parets, brosses, restes de fogars, pedres i lasques despreses del sostre pels freds i les aigües pluvials.

A l'abril s'incorpora Carbonell amb un grup d'estudiosos i juntament amb els del Centre d'E. del Montgrí es fan prospeccions a l'interior de

la caverna per determinar els caràcters de la bretxa ossosa, i es prenen mostres per a posteriors estudis i el determini de la importància que pot tenir aquella en el decurs del paleolític inferior a què pertany.

En Josep Pascual comença la planimetria ajudat pels components del grup i es varen acabar definitivament tots aquests treballs de recerca i neteja el 20 de maig del mateix any. Foren unes feines feixugues però profitoses que pogueren afavorir l'estudi i classificació definitiva de tot el material recollit i dibuixat de les seves peces més importants.

Durant aquesta campanya es recolliren entre útils, lasques i peces de fabricació sobre cinc-centes peces i corresponents a cultures arcaïques de la prehistòria a més a més d'importants testimonis de la fauna que en diferents períodes vegetaria a la muntanya i plana del baix Ter.

De les cultures més recents i corresponents al post-paleolític sorgiren diferents peces de penjolls, utensilis de sílex, com són petits ganyets, i fragments d'altres, microlits per falç i raspadors, burils i fletxes. Dentaris i ossos humans procedents de primitius enterraments, foren dipositats al Museu Monogràfic de Torroella de Montgrí.

Aquests materials són els que donem a conèixer en aquest senzill treball que avui presentem.

Components de les diferents Campanyes

Del Col·legi GUILLEM DE MONTGRÍ:

Kati Coraminola, Agnès Bosch, Mercè Barrantes, Josep Lloret, Salvador Geli, Josep Masó, Xavier Font, Joaquim Riera, Pere Bo-fill, Pere Casamort i Salvador Borrell.

Del CENTRE D'ESTUDIS DEL MONTGRÍ:

José Vert, Xavier Puig, Àlvar Geli, Joan Torró, Joan Falgàs, Jordi Pagès, M.ª Teresa Vert, Àngel Quintana, Miquel Riera, Lluís Hereu (de Verges), i la col·laboració de Josep Pascual, Topògraf.

De l'ASSOCIACIÓ ARQUEOLÒGICA DE GIRONA:

José Canal, Enric Jiménez, Eudald Carbonell i Estévez Foscalera.